

**CULTURE AND PSYCHOLOGY OF COMMUNICATION IN TEACHER
ACTIVITY. CONCEPT OF FACT AND PEDAGOGICAL FACT.
SUPPORTING THE APPLICATION OF PEDAGOGICAL FACTS**

STUDENTS OF TERMEZ STATE PEDAGOGICAL INSTITUTE

Abdullayeva Nozima Saidahmad qizi

Lolayeva Dilbar Karimjon qizi

Abstract: This text highlights the role of communication culture and specific aspects of communication psychology in a teacher's activity. The article analyzes the differences between the concepts of "fact" and "pedagogical fact" and demonstrates how everyday life situations can be transformed into educational tools. Furthermore, the main conditions and ethical criteria for applying pedagogical facts in practice are described. The material is intended for teachers, students majoring in pedagogy, and those interested in educational issues.

Keywords: Communication culture, pedagogical psychology, pedagogical fact, educational process, professional ethics, individual approach, pedagogical analysis.

**O'QITUVCHI FAOLIYATIDA MULOQOT MADANIYATI VA
PSIXOLOGIYASI. FAKT VA PEDAGOGIK FAKT HAQIDA TUSHUNCHA.
PEDAGOGIK FAKTNI QO'LLAB QUVVATLASH**

TERMIZ DAVLAT PEDAGOGIKA INSTITUTI TALABALARI

Abdullayeva Nozima Saidahmad qizi

Lolayeva Dilbar Karimjon qizi

Annotatsiya: Ushbu matnda o'qituvchi faoliyatida muloqot madaniyatining o'rni va muloqot psixologiyasining o'ziga xos jihatlari yoritilgan. Maqolada "fakt" va "pedagogik fakt" tushunchalarining farqlari tahlil qilinib, kundalik hayotiy vaziyatlarni qanday qilib tarbiya vositasiga aylantirish mumkinligi ko'rsatib o'tilgan. Shuningdek, pedagogik faktlarni amaliyotda qo'llashning asosiy shartlari va axloqiy mezonlari bayon

**JOURNAL OF
PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH
VOLUME-1, ISSUE-2, 2026**

etilgan. Material o'qituvchilar, pedagogika yo'nalishi talabalari va tarbiya masalalari bilan qiziquvchilar uchun mo'ljallangan.

Kalit so'zlar: Muloqot madaniyati, pedagogik psixologiya, pedagogik fakt tarbiyaviy jarayon, kasbiy etika, individual yondashuv, pedagogik tahlil

Inson dunyoga kelgan kundan buyon o'zaro muloqot jarayoniga kirishadi. Ollohbarhajonzodlar ichida insonni aql va tafakkurda yuqori darajada qilib yaratgan. Shuninguchun inson o'zaro muloqot jarayonida eng oliy pog'onada turadi. Muloqot - yunonchaso'zbo'lib, suhbatlashuv, shaxslararo suhbat va o'zaro fikr almashuv ma'nosini bildiradi hamdaikki yoki undan ortiq kishilarning so'zlashuvida paydo bo'ladi. Inson muloqot jarayonidaijtimoiy tajriba, ta'lim-tarbiya, turli munosabatlar, axloqiy me'yorlar g'oya vamafkuraomillari ta'sirida yashab ijtimoiylashadi va shaxs sifatida kamolotga yetadi. Kishilaro'rtasidagi o'zaro muloqot pedagogik-psixologik fanlarning asosiy kategoriyalaridanbirihisoblanib, u o'z ichiga shaxslararo munosabatning eng muhimmexanizmlarini qamraboladi. Psixologiya fanida muomala kategoriyasi keng ma'noda tushuniladi hamdahamkorlik faoliyatining ichki aloqasini mujassamlashtirib, o'zaro ta'sir vao'zaromunosabatni aks ettiradi va ijtimoiy protsessual faoliyatni ifodalaydi. Pedagogikadamuloqoto'qituvchi va o'quvchilar jamoasining o'zaro ta'sir malakasi, usuli va tizimini anglatibuningmohiyati, o'zaro axborot almashishida, ta'lim va tarbiyaviy ta'sir o'tkazishida, o'zarobir-birlarini tushunishga erishishlarida namoyon bo'ladi hamda quyidagi xususiyatlargaega:

- muloqot o'qituvchining pedagogik faoliyatida eng muhim kasbiy qurol hisoblanadi;

- muloqot jarayonida uning maqsadga muvofiq amalga oshirishni ta'minlashuchunijtimoiy nazorat va ijtimoiy qonuniyatlar muhim aha-miyatga ega;

- o'qituvchi va o'quvchi munosabatlarning eng muhim tarkibiy qismi muloqot sanalib, motivatsiyada motiv qanday ahamiyat kasb etsa, u ham xuddi shunday muhimrolo'ynaydi;

- pedagogikada muloqot -o'qituvchining o'quvchilarga ta'sir o'tkazish asosida o'z munosabatini faol tashkil qilishi, muayyan bir maqsadni dastur asosida amalga oshirishning rejalashtirilgan funksiyasini bajarishidir;

- muloqot -hamkorlik faoliyatining ehtiyojidan vujudga kelib chiqadi va shaxslararo munosabat rivojlanishining ko'p qirrali jarayoni hisoblanadi;

- noto'g'ri pedagogik muloqotdan o'quvchilarda qo'rquv, o'z kuchiga ishonchsizlik paydo bo'ladi, ularning diqqat-e'tibori, ishchanlik harakati susayadi, nutq dinamikasi buziladi, mustaqil va erkin fikrlash qobiliyati pasayadi.

Pedagogik muloqot -bu o'qituvchining o'quvchilar bilan darsda va darsdan tashqari faoliyatda o'zi uchun eng qulay bo'lgan psixologik muhitni vujudga keltirib, ijobiy ruhiy iqlimni yaratishi uchun imkoniyat beruvchi kasbiy munosabatidir. O'qituvchining o'quvchilar bilan o'zaro yaqin muloqotidan asosiy maqsad: salbiy holatlarni vujudga keltiruvchi barcha jarayonlarga barham berish; o'quvchilarda mustaqil fikr yuritish ko'nikmalarini hosil qilish; o'quvchilarni faollikka, erkin fikrlashga, o'z fikr-mulohazalarini ochimmasdan bayon qilib unga tayanishga o'rgatish; o'quvchilarning yashirin qobiliyatlarini rivojlantirish; dars va darsdan tashqari jarayonlarda quvonch va shodlik kayfiyatini paydo qilish. A.S. Makarenko ning fikricha, o'qituvchi muloqoti hurmat va talabchanlikka asoslangan munosabat shaklida bolishi lozim. V.D. Suxomlinskiy o'qituvchining "...maktab hovlisida gapirgan har bir so'zi puxta o'ylangan, aql va mulohazalarga boy, ma'lum birtarbiyaviy maqsadga qaratilgan bo'lishi kerak", - deb ta'kidlaydi.

O'qituvchining har bir so'zi olimning fikricha, nafaqat o'quvchi qulog'iga aytiladi, balki uning qalbiga ham qaratilgan bo'lishi shart. Umuman ilg'or o'qituvchilarning fikricha, ta'lim vatarbiya faqat o'qituvchi va o'quvchining o'zaro hamkorlik pozitsiyasi asosidagi muloqot jarayonida quriladi. Muloqot jarayonida o'qituvchi qisqa muddatda o'zining psixologik bilimlariga tayanib o'quvchilarning psixik xususiyatlarini mukammal bilishga harakat qilishi lozim. O'quvchilarning ichki dunyosiga, ruhiy

**JOURNAL OF
PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH
VOLUME-1, ISSUE-2, 2026**

holatiga kirib bormasdan, unganisbatan turli tarbiyaviy jazolar qo'llash, tanbeh berish mumkin emas. Bu holat o'quvchilar bilan o'zaro muloqotni tuzatib bo'lmas darajada buzilishiga, o'quvchilarning yashirin holatga, o'z qobig'iga kirib olishiga sabab bo'ladi.

Pedagogik muloqot tuzilishi jihatidan o'qituvchi ijodkorligining noyob namunasidir. Pedagog olimlar o'qituvchining o'quvchilar bilan muloqotiga ko'plab tavsiflarni ilmiy asarlarida bayon etsalar-da, muloqot, avvalo, o'qituvchining shaxsiy psixologik xususiyatisifatida namoyon bo'ladi. Olimlar esa, muloqot uchun o'qituvchiga yo'nalish beradi xolos. Jumladan, rus pedagogi V.A.Kan-Kalikning fikricha, o'qituvchining pedagogik muloqot tuzilishi quyidagi yo'nalishlarda amalga oshiriladi:

1. Prognostik bosqich (modellashtirish): O'qituvchi tomonidan sinf jamoasi bilan bo'lajak muloqotni modellashtirish.

2. Kommunikativ aloqa: O'quvchi bilan dastlabki o'zaro tanishuv jarayonida bevosita muloqotni tashkilotishga erishish.

3. Pedagogik jarayon: O'qituvchining xatti-harakati, pedagogik mahorat bevosita muloqotni boshqarishga qaratilgan bo'lishi kerak.

4. Natijalar tahlili: Amalga oshirilgan muloqotni tahlil etish, yutuq va kamchiliklarni xolis baholab kelgusi faoliyat uchun modellashtirish.

Olimning fikrlari asosida muloqotning ushbu yo'nalishlarini quyidagicha ta'riflash mumkin. Modellashtirish bosqichida auditoriyaning barcha andozalarga javob berishi, har bir o'quvchining psixologik xususiyatlarini o'rganishi, ta'lim-tarbiyaviy jarayonda uchrashi mumkin bo'lgan qiyinchiliklar dinamikasini oldindan ko'ra olish va bartaraf etish, muloqotning o'zaro hamkorlik asosida qurilishi, ya'ni muloqot o'qituvchi shaxsiga emas, balki o'quvchi shaxsiga ham mos kelishini ta'minlash zarur. Kommunikativ aloqa bosqichida sinf jamoasini o'zaro muloqotga tez jalb etadigan suhbat texnikasini puxta bilish, ularning barcha qiziqishlariga javob bera olish, erkin fikr bildirishlariga imkoniyat yaratish va o'quvchilar ongiga ijobiy ta'sir etishning turli usullarini qo'llash metodlarini egallash lozim.

JOURNAL OF PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH VOLUME-1, ISSUE-2, 2026

O'quvchilar bilan yaqin munosabatda bo'lish va mehribonlikni namoyishetish, o'qituvchining sinf jamoasi bilan munosabatda to'g'ri va odilona muloqotini tashkil etishda asosiy zamin bo'ladi. Muloqot turli rollar orqali shaxs faoliyati uchun ijtimoiymaydonyaratadi, shaxsning ijtimoiy xulq-atvorini shakllantiradi. O'qituvchi ta'lim-tarbiyajarayonida o'zining shaxsiy tashabbuskor va rahbarlik rolini namoyish jarayonida esa o'qituvchi o'quvchilarni tashkilotchi va ijrochi rollarida bo'lishga imkoniyat yaratishi kerak. Muloqot asosida shaxs o'zligini tanishni o'rganadi. O'qituvchi darsni rejalashtirarekan, faqat o'rganilayotgan dars mavzusi to'g'risidagi ma'lumotlar asosida o'quvchilarni axborotko'lamiga jalb etishni o'ylamasligi kerak, balki o'qituvchining yordamiga muhtoj bo'lgano'quvchilarni topishi, ularga yordam berish uchun sharoit yaratishi, har bir o'quvchiningqiziqishini ta'minlovchi sharoitlarni ko'ra olishi va o'zaro hamkorlikni ta'minlashi lozim. Pedagogik faoliyatda o'qituvchi muloqot asosida o'quvchilar bilan yaxshi munosabatnitashkil eta olishi, demokratik talablarni qo'llashi va birgalikda ijodiy faoliyat olibborishikerak. Pedagogik muloqot esa, bu o'qituvchi kasbiy faolligining bir ko'rinishi bo'lib, bundata'limvatarbiya muammolari o'qituvchi hamda o'quv-tarbiya jarayonining boshqa ishtirokchilario'rtasidagi o'zaro ta'sir vositasi bilan hal qilinadi. Bu vaziyatda o'qituvchi baho beruvchi rolidanamoyon bo'ladi hamda uning o'zi baho oluvchi hisoblanadi. bunday hollarda pedagogikta'sir ko'rsatish vazifalari va vositalari hamda o'qituvchining o'quvchilar bilanpedagogikmuloqoti quyidagi prinsiplarda namoyon bo'ladi:

1. Kommunikativ muloqot.
2. Interaktiv muloqot.
3. Perspektiv muloqot.

1. Kommunikativ muloqotda bir tomonlama axborotuzatiladi. Muomala o'z ichiga hamkorlik faoliyatining qatnashchilari bilan o'zaroaxborotalmashuvini qamrab olgan bo'lib, kommunikativ muloqot sifatida tavsiflanishi mumkin. O'qituvchi va o'quvchi

**JOURNAL OF
PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH
VOLUME-1, ISSUE-2, 2026**

bir-birlari bilan muloqotga kirishishi jarayonida muloqotning muhim vositalari bo'lmish til va nutq faoliyati bevosita muhim ahamiyat kasb etadi.

2. Interaktiv muloqotning muhim jihati ikki tomonlama bir-biriga ta'sir etishdir. Muloqotga kirishuvchi o'qituvchi o'zaro ta'sir etishda, o'quvchilarning tarbiyaviy faoliyatiga nafaqat so'z orqali, balki fikr almashinuv, xatti-harakat vaxulq-atvori bilan o'zaro ta'sir o'tkazishi tushuniladi.

3. Perspektiv muloqotda o'qituvchi va o'quvchilar jamoasi o'zaro bir-birlarini idrok qilishi, anglashi tushuniladi. Bunda muloqotga kirishuvchilar o'zaro bir-birlarini idrok qilish asosida ulardan biri ikkinchisining ishonchini qozonadi, aqlli, farosatli, tajribali, yuksak tayyorgarlikka ega barkamol inson sifatida idrok qilinadi.

Muloqotning haruchala tomonini yaxlit olib qaraganda o'zaro hamkorlik faoliyatini tashkil qilishning usullari va unda ishtirok etuvchilarning munosabatlari yaqqol namoyon bo'ladi. Pedagogik muloqot muvaffaqiyatli tashkil etilishi uchun, o'qituvchi o'quvchilar bilan hamkorlik faoliyatiga chuqur kirishib keta olishi, shaxsni har tomonlama shakllantirishning maqsad va vazifalarini chuqur anglab, faoliyat olib borishi lozim. Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, pedagogik jarayondagi aloqalar tizimida o'qituvchi bilan o'quvchi o'rtasidagi muomala - munosabatlar katta o'rin egallaydi. Bu jarayonda bolalar insoniyat asrlar davomida to'plangan bilimlarni axloqiy tajribani egallab oladi. Muallimlik pedagogik jarayonda yetakchi kishidir. Unga yosh avlodni o'qitish va tarbiyalash vazifasi yuklatilgan. Shuning uchun ham o'qituvchiga, uning axloqiy sifatleri xulqiga, o'quvchilar bilan muomalasiga nisbatan alohida, yuksak talablar qo'yiladi. Muallim hayotga endigina kirib kelayotgan barkamol shaxs sifatida shakllanayotgan insonlar-yosh bolalar bilan muloqotda bo'ladi. O'quvchilar ta'lim - tarbiya jarayonida umum insoniy va milliy ahloq normalarini (mezonlarini) o'zlashtiradi. O'quvchi muomala odobini asosan o'qituvchi timsolida anglab oladi. Sevimli muallim bola uchun bir umr ideal, ibrat, namuna bo'lib qolishi ham mumkin.

Foydalangan adabiyot:

**JOURNAL OF
PEDAGOGICAL AND PHILOLOGICAL RESEARCH
VOLUME-1, ISSUE-2, 2026**

1. Mahmudov N.M.O'qituvchi nutq madaniyati. Darslik. -T.: O'zb.Milliy kutubxonasi, 2007.
- 2 Musurmonova O.Ma'naviy qadriyatlar va yoshlar tarbiyasi. -T.: O'qituvchi, 1996.
3. Ochilov M.Muallim qalb me'mori: Saylanma. —T.: O'qituvchi, 2000.
4. Omonov N.T.Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat. -T.: "Iqtisod moliya" 2009.
5. Shaydullayeva K.Sh. Bo'lajak o'qituvchilarda pedagogik tafakkurni rivojlantirishdaintegrativ yondashuvning afzalliklari. Pedagogik va psixologik tadqiqotlar jurnali. 1-jild, 8-son. – 56b. <https://doi.org/10.5281/zenodo.8298956>
6. Shaydullayeva K.Sh. Opportunities to develop pedagogical thinking in future teachersbasedon the integration of pedagogical sciences. Herald pedagogiki Nauka i Praktyka Volume-3,

